

хватао и слагао на папир партизанске радио-вијести сазнаће то из књиге *Године ратне*. Аутор нас још ближе упознаје и с активношћу једног омладинца, народног хероја, који је у јануару 1944. године, заједно са једним омладинцем албанске народности, објешен на Балшића пазару, који се једно вријеме по задатку био „укључио“ у рад четничке омладинске организације и отуда радио на њеном подривању и слао потребна обавјештења. Шифра „Грб крви“, којом су многи извјештаји потписани, сада је јавности откривена.

Пада у очи настојање аутора да своју личност што мање истиче или само онолико колико је неопходно да би се боље објаснили догађаји, а да с друге стране настоји да помене што више осталих личности које су својим радом и улогом коју су имале у народноослободилачком покрету у Цетињу то заслужиле, што читалац прихвата са симпатијом. Разумије се, могућности аутора у овом другом погледу су биле ограничене, и он то у предговору књиге напомиње.

Други дио књиге, који се односи на активност припадника народноослободилачког покрета у ита-

лијанским логорима у Бару и Италији (Колфјорито ди Фолињо). у којима је аутор провео један дио ратног времена, не мање је интересантан. Чак, с обзиром да је аутор у овом дијелу рада био ослобођен помоћи изворне грађе и литературе, чини се да је овај дио текста писан живље и интересатније. Не треба наглашавати колико је писање о активности народноослободилачког покрета у непријатељским логорима корисно за науку, кад се зна да о томе нема расположиве документарне грађе.

На основу свих утисака сматрамо да књига Дима Вујовића, уз напомене које је аутор навео у предговору и ограничења која оваква врста рада претпоставља, врло користан прилог проучавања историје народноослободилачког рата и револуције у Црној Гори и популарно штиво, које се лако и радо чита. Пожељели би смо да се и из пера других актера револуције, поготову оних који су били на истуренијим позицијама, појаве овакве књиге, јер би тиме наше знање о томе преломном и најзначајнијем периоду наше новије историје било потпуније и сигурније.

Буро Вујовић

Др РАДЕ ПЕТРОВИЋ, НАЦИОНАЛНО ПИТАЊЕ У ДАЛМАЦИЈИ У XIX СТОЉЕЊУ

(„Свјетлост“, Сарајево 1968, стр. 474)

Да би могао научно обрадити ово крупно и особито интересатно питање, др Раде Петровић је морао уложити велике напоре прикупљајући податке из бројних домаћих и страних архива, збирки грађе, новина и других публикација.

Национално питање у Далмацији аутор је углавном посматрао као однос између Хрвата и Срба унутар Народне странке, а истраживања је управо зато и усмјерио ка том комплексном питању у периоду 1860—1880. године. Петровић је посебну пажњу посветио изучавању структуре друштвених снага које су носиле овај покрет

да би тако изградио базу за даља научна тумачења. У том циљу он је подобрије обрадио социјалне, национално-политичке и културне предуслове. Главни питање које хрватски народ рјешава у другој половини XIX вијека јесте питање његовог политичког, привредног и културног обједињавања, тј. стапања његових издвојених дјелова у јединствену националну цјелину. У том процесу специфичну и врло важну улогу имала је Далмација. Покретац, организатор и вођа тог процеса била је Народна странка. С обзиром на улогу коју је ова странка имала у процесу формирања модерне хрватске односно

српске нације у Далмацији, Петровић је посветио нарочиту пажњу изучавању њеног постанка, организације и програма.

Централни дио ове књиге садржан је у њеној трећој глави. Ту су обрађени стање националне свијести у Далмацији шездесетих година XIX вијека, словенство, далматинство, хрватство и српство, националне противурјечности, идејна превирања и низ других врло важних питања овог интересатног проблема.

У другој половини XIX вијека постепено се руше препреке које су раздвајале поједине дјелове хрватског народа. Тај процес је у Далмацији због специфичних разлога почео касније него у ужој Хрватској. Он је био усмјерен у

правцу осигурања јединства са Хрватима у ужој Хрватској. У том процесу националног обједињавања рушио се далматински регионализам и Далматинци су постајали свјесни припадници модерне хрватске односно српске нације.

Петровић је пратио процес националног освјешћавања у Далмацији, буђења хрватског и српског имена из раније јединствене националности коју су доживљавали као словенску. Један од основних закључака Петровића јесте тај да је буђење хрватске и српске националне свијести у Далмацији било она снага која ће снажно убрзати процес уједињења Далмације са Хрватском и осталим југословенским земљама.

Р. Јовановић

МАРКО ЦВЈЕТКОВИЋ, ОРГАНИЗАЦИЈА ПОШТАНСКЕ СЛУЖБЕ У ЦРНОЈ ГОРИ

(Цетиње 1968)

Марко Цвјетковић, виши поштански службеник у пензији, овим радом синтетизује свој вишегодишњи труд на истраживању и обради организације и развоја ПТТ службе у Црној Гори. Око 60 досадашњих библиографских јединица, чланака и прилога аутора представљају пасионирани напор да се пружи сви значајнији подаци о поштанској служби у Црној Гори до првог свјетског рата. У овоме раду, пак, тематика ПТТ непосредније је дата у оквирима развоја државног живота Црне Горе.

У уводу се прво сумира преглед прометних путева на територији римске Дукље и средњовјековне Зете. Затим се лијепо приказује како су Црногорци од XV до краја XVIII вијека вршили пренос поште преко своје територије између Млетачке републике и Цариграда, од Котора преко Цетиња, Подгорице, Цетињском за Пећ и даље.

У доба Шћепана Малог, Петра I, Петра II и књаза Данила служба поште вршена је импровизовано; „Књигонеше“ од владике или књаза главарима и обрнуто радили су углавном добровољно и бесплатно. Службене комуникације

Цетиња са људима или институцијама у Аустрији и другдје преносили су нарочити повјерљиви курири.

Тек у седмој деценији XIX вијека, након коначног учвршћења државне власти под књазом Николом, морало се приступити организовању поштанског саобраћаја у Црној Гори. Користећи богати фонд ПТТ одјељења министарства унутрашњих дјела (до 1915) у Архиву Црне Горе на Цетињу, аутор је расправио разноврсне проблеме свих грана поштанске службе, организационе, техничке, кадровске, управне. Пада у очи, на примјер, како је Црна Гора међу првим ступила у Свјетски поштански савез 1875. године. Дилижансу замењује аутомобил још 1903. године. Из свега се добија јак утисак о дубокој жељи ове тако мале и забачене земље да се повезује са свијетом. Партијархални човјек Црне Горе одмах је прихватао и спретно користио тековине техничке цивилизације. Само су материјално сиромаштво и заосталост биле узрок и препрека за брже и потпуније захтјеве модерног доба у Црној Гори. На примјеру развита